

Fataburen 1980

Fataburen

1980

Tillverkning af Nationalgrupper till Paris Utställningen 1867

Fataburen

1980

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Ebbe Schön

Omslagsbilden: I Södermans ateljé.
Dockor tillverkas för Parisutställningen 1867.
Akwarell av Fritz von Dardel. Privat ägo.
Foto: Ulla Wäger, Nordiska museet.
Omslagsarrangemang: Håkan Lindström.

© 1980 Nordiska museet och respektive artikelförfattare.
Tryckt hos Bohuslänningens AB, Uddevalla 1980

ISBN 91 7108 187 9

Kontorsliv på 1930-talet

Birgitta Conradson

Kontorssamhällets framväxt

Antalet människor som arbetar på kontor har ökat enormt under hela 1900-talet. Idag finns det fler anställda inom tjänstemannayrkena än inom industrin. Särskilt har andelen kvinnor på kontor ökat markant.

1800-talets bokhållare var kontorets första tjänsteman. Han räknades till "stånds-personerna", hade full insyn i företagets ekonomi och ägde företagsledningens förtroende. Sedan första världskriget har kontorsarbetet gradvis uppspaltats och mekaniserats. Nya yrkeskategorier har tillkommit för varje decennium. Ensamkontoristens och bokhållarens uppgifter spaltades upp och övertogs av kontors- och avdelningschefer, kamrerare, kassörer, korrespondenter, maskinskriverskor, kontorsbiträden, telefonister, vaktmästare och springpojkar. För att nämna några exempel. Rutinarbetena ökade liksom specialistfunktionerna, vilket innebar att det så småningom var en ganska heterogen skara som samlades på ett kontor.

"Kontoristarbetets utbredning kan schematiskt sägas ha pågått efter två huvudlinjer: en horisontell och en vertikal", skriver Fritz Croner i boken *Tjänstemannakåren* i det moderna samhället (1951). "Kontoristarbetet har så småningom uppdelats ända ned till de enklaste handräcknings- och rutinarbetena, som t ex utbärande av skrivelser och akter till olika avdelningar, sortering av papper och brevkopior, öppnande av brevkuvert, frankering av utgående post m m . . . Utvecklingen innebär att kontorsportarna öppnas åt ungdomar med vanlig folkskoleutbildning. Vägen beredes för en ny social cirkulation . . ."

Ännu på 1930-talet utgjorde kontorsarbete ett attraktivt alternativ i jämförelse med kroppsarbete. Unga pojkar ur arbetar- och medelklassmiljö hade här möjlighet att göra karriär och byta samhällsklass. För ogifta flickor med medelklass- och överklassbakgrund var kontoren en av de få möjligheterna till yrkesarbete utan social degradering.

1930-talets kontor var en patriarkalisk, auktoritär miljö med strikta normer och borgerliga värderingar, där de anställda kompenserade sina ofta dåliga anställningsvillkor med omväxlande arbetsuppgifter och en viss närhet till chefen och hans status.

Forskning om kontor

I den etnologiska forskningen utgör kontorsverksamheten ett relativt obearbetat fält till skillnad mot många andra traditionella näringar. Kontorsminnen har hittills varit sällsynta i de etnologiska arkiven. 1928 gjorde Nordiska museet en inventering av några Stockholmskontor i samband med en utställning om det äldre och moderna kontoret, som initierades av AB Åtvidabergs industrier. Då tittade man huvudsakligen på den yttre miljön, på lokalerna och inredningarna. Några intervjuer med kontorsanställda gjordes däremot inte.

Skönlitterära verk och memoarer från denna medelklassbetonade arbetsmiljö är ganska tunnsådda. Elin Wägners *Norr-tullsligan* från 1908 om sekelskiftets kontorsflickor är ett av de få lysande undantagen. Företagsmonografierna som finns skildrar sällan arbetslivet ur de anställdas perspektiv.

Manliga kontorister vid Svenssons fröhandel i Stockholm, i slutet på 1920-talet. Den höga skrivpulpeten och skruvstolen försvann ur kontorsmiljön i och med skrivmaskinernas genombrott. Foto Nordiska museet.

Den här uppsatsen, där jag begränsat mig till 1930-talet, bygger på uppgifter och intervjuer ur en större etnologisk undersökning om arbetsliv på kontor som jag påbörjade 1979, och där människors egna erfarenheter bildar källmaterialet.

Syftet med undersökningen är att se hur de sociala och kulturella mönstren på ett kontor kommunicerats, förändrats eller inte förändrats under de sista decennierna i förhållande till den allmänna samhällsutvecklingen. Vad skiljer kontoret från andra arbetsplatser? Hur har normerna och spelreglerna uppstått och utvecklats? Kan man tala om en generell kontorskultur? Det är några av frågeställningarna.

Vilka sökte sig till kontor?

Den generation som kom ut i arbetslivet i slutet av 1920-talet eller början av 1930-talet kom huvudsakligen från medelklassmiljöer. Det är dock en markant skillnad mellan männens och kvinnornas sociala bakgrund och deras motivation att börja på kontor. De manliga kontoristerna kom huvudsakligen från hantverks- eller yrkesarbetarhem, dvs toppskiktet av arbetarklassen. Bland de kvinnliga kontoristerna finns en mer utpräglad "borgerlig" bakgrund. Den här sociala skillnaden hade troligen varit ännu mer markant något decennium tidigare eller på något av de större försäk-

ringsbolagen och bankerna, dit de s k familjeflickorna sökte sig i väntan på giftermål.

När det gällde grundutbildning bland kontoristerna hade männen ofta folkskola eller någon gång realskola. Kvinnorna hade i regel 8-årig flickskola (normalskolekompetens) eller realskola. Några kvinnor hade också studentexamen.

Många av den här generationens unga pojkar började som springpojkar och jobbade sig upp. För deras del fanns stora möjligheter till internutbildning och internrekrytering. Kvinnorna hade däremot mycket små möjligheter att avancera från de poster som de först "hamnade" på.

Ja, kvinnorna "hamnade" på kontor. I deras yrkesdrömmar och framtidsplaner ingick inte kontoret som någon möjlighet. De drömde om yrken som var mer sociala, med anknytning till människor, som t ex lärarinna eller sjuksköterska. "Jag drömde om att bli barnträdgårdslärlarinna. Det var ett av mina dystraste ögonblick när jag kom in på Barlock."

Männen var däremot lite mer målmedvetna i sitt val av kontorsyrket. Så här minns t ex en f d kamrer:

Gick i folkskola och två år i fortsättningskola. Hade inga yrkesdrömmar, men alla bröder var inställda på att inte ha något kroppsarbete.

Kontorsinteriör från 1929. Den manlige kontoristen till vänster har egen skrivbordslampa och karmstol. Skrivmaskinsflickan till höger har ingen lampa och sitter på en stol utan karmar. Foto Nordiska museet.

Det var ju dåligt på arbetsmarknaden då. Ville läsa på något sätt. Började på Borgarskolan för att läsa språk och bokföring. Blev klar 1927 . . .

Beträffande handelsskolorna ansågs Barlock, som hade dyrare terminsavgifter, finare, snobbigare, i jämförelse med den mer folkliga Borgarskolan. På Barlock gick också de s k familjeflickorna, medan pojkar-
na överlag sökte sig till Borgarskolans kurser.

Gemensamt för många under denna period var dock att få hade råd till någon längre utbildning efter skolan. Att överhuvudtaget få ett arbete i depressionstider, att kunna försörja sig, var för de flesta det väsentligaste. Konkurrensen om de attraktiva kontorsjobben var stor, och man fick dem framförallt genom kontakter.

Det var fint att få jobb i arbetslöshetstider. Man ställde inga krav. Med mössan i hand bockade man. Men jag är glad att jag hamnat i den här branschen. Försäkringsbolagen har klarat sig från kriser.

Eget skrivbord och telefon var status

Sedan 1930-talet har kontorsmiljön, i takt med välståndsutvecklingen, successivt förbättrats. Idag är det ganska självklart med en egen arbetsvrå, funktionella möbler och

bra arbetsbelysning. Man behöver bara titta på äldre fotografier för att se att detta har varit långt ifrån självklart. På 1930-talets kontor hade dock de höga skrivpulpeterna och skruvstolarna utan ryggstöd så gott som försvunnit i och med skrivmaskinens genombrott.

Det aktuella försäkringsbolaget hade på 1920-talet flyttat in i ett kontorshus, byggt i slutet på 1910-talet i centrala Stockholm. Det var ett s k cellkontor med en rad mindre rum längs korridorer i flera plan, vilket passade ett försäkringsbolags många differentierade arbetsuppgifter. Direktion och styrelserum låg på ett eget plan.

I stort sett var det bara cheferna som hade egna rum på 1930-talet. Många satt hopträngda fyra-sex i de små rummen i ett slags "minilandskap". De yngre på lägre nivåer fick ofta dela skrivbord, och det egna reviret var i stort sett bara den skrivyta man förfogade över. Att ha egen telefon var status. Då hade man kommit en bit upp på karriärstegen.

Kontoristen hade inga möjligheter att påverka sin miljö. Stolarna var långt ifrån sitt-riktiga och belysningen var undermålig. Den bestod mest av runda takglober. När bordslamporna så småningom kom, skulle de också bli de nya statussymbolerna, som

Försäkringsbolagets "skrivcentral" i mitten på 1930-talet. Man satt mycket trångt, men skrivmaskinernas smattrande ljud reflekterade man inte mycket över.

*Kontorslandskap hos Singer & Co vid Brunkebergstorg i Stockholm 1934.
Foto Nordiska museet.*

man kunde signalera makt och hierarki med. Från de enkla, funktionella bordslamporna, avsedda för de lägre nivåerna, till chefernas mer ståndsmässiga, läderprydda lampor.

En nybliven avdelningschef, som fick ett eget rum 1940, berättar:

Rummet var 2 x 3 meter. Lysrör i taket, vilket var väldigt fint. En bordslampa innebar ett steg upp i hierarkin. På väggarna till en början endast en almanacka. Två väggar var glas, så att bossen kunde se in . . . Man fick en karmstol för besökare. Man fick "chefsstol", som man kunde vipa på . . .

Tavlor på väggarna var helt otänkbara annat än på direktionsplanet. Däremot förekom almanackor, ofta reklam från kunder. När kvinnorna började införa gardiner, blommor i fönstren och vykort på väggarna, då är vi långt in på 1950-talet.

Skrivmaskinerna smattrade som kulsprutor

När det gäller mekaniseringen och rationaliseringen av kontorsarbetet var 1930-talet en brytningstid mellan gammalt och nytt. Den stora tekniska utvecklingen kom framförallt på 1940-talet. I slutet på 1930-talet infördes på försäkringsbolaget det s k Adrema-systemet, med vilket man kunde prägla adressplåtar till den ökade mängden försäkringsbrev. Man var på väg mot stordrift, och dessa adresseringsmaskiner var det första steget mot hålkortssystem och datateknik, som fick sitt genombrott på 1960-talet. I slutet på 1930-talet infördes också maskinell bokföring.

När det gällde utskrifter och mångfaldigande av brev och handlingar hade man manuella skrivmaskiner. Man kunde skriva

upp till sju kopior, men den sista kopian var då ganska svår att läsa.

"Man var tvungen att slå jättehårt. Vi studsade med fingrarna", minns en kvinna som deltog i en av dåtidens populära skrivmaskinstävlingar. Skrivmaskinerna som användes "smattrade som kulsprutor", och det var svårt att samtala i ett rum där det satt kanske sex-sju flickor och skrev. I mitten på 1930-talet försökte man införa mer tystgående maskiner, sk noiseless-maskiner, men då de lätt gick sönder på grund av sin konstruktion och man inte kunde skriva så många kopior på dem, försvann de snart ur bilden.

Varje liten avdelning hade sin skrivmaskinsservice. De handläggare som behövde få något utskrivet dikterade direkt eller skrev koncept. Dikteringsmaskiner och skrivmaskinscentraler, som betjänade fler avdelningar, var senare påfund.

För kopiering och mångfaldigande fanns bl a hektograf, som innebar ett tidsödande och slabbigt jobb. Om man inte var försiktig kunde man bli både våt och blå av anilinet. För vissa formulärbrev fanns stencil som drogs för hand. Att dra stencil var ett "fint" jobb som springpojkar slogs om. Alla jobb som avvek från springpojken ordinarie var attraktiva. De innebar att man var en bit på väg.

Avgående och ankommande post

När det gällde den interna distributionen av post skedde utvecklingen på försäkringsbolaget stegvis. Ännu i början av 1930-talet kunde en tjänsteman ringa till vaktmästariet och få sin post hämtad av någon springpojke. Nästa steg i utvecklingen, från mitten av 1930-talet, var att springpojkar på bestämda tider fick gå postrundor på de oli-

Paternoster-hiss som distribuerade både post och personal vid Centralposthuset i Stockholm 1933. Foto Emil Lundquist.

Damer i kontorsrockar, något som aldrig blev speciellt populärt. Från bankbokföringen i Centralposthuset, Stockholm.

ka våningarna. Omkring 1940 infördes en obemannad sk paternoster-hiss, som gick upp och ner mellan våningsplanen. Den tömde och hämtade post efter ett snillrikt system. Tjänstemännen fick själva gå ut i korridoren och lämna sin post i speciella fack.

Vaktmästeriet skötte all post, även den avgående och ankommande. Vaktmästeriet skulle också vika och stoppa brev, särskilt de massproducerade, i kuvert och frankera. Man hade en handdriven frankeringsmaskin till 1930-talets mitt, då den byttes mot en eldriven.

Godtyckliga anställningsvillkor

"Så såg man på tjänstemännen. Vi hade ingen kontakt med varandra, vare sig poli-

tiskt eller socialt. Det var synd om dem. Fattiga kontorister, ofta med lägre lön än metallarbetarna . . . De var illa informerade och begrep ingenting om sin situation. De närdes med borgardrömmar, fann sig i försakelserna för att få vara borgare, vara accepterade", berättar metallarbetaren Gustav Ericsson i Arvid Rundbergs *En svensk arbetares memoarer* (1973).

Anställningsvillkoren, inklusive löner och arbetstider, var helt godtyckliga och helt beroende av ledningens personliga inställning. De flesta av 1930-talets tjänstemän saknade skrivna, juridiskt bindande avtal. Det var sedvanan som rädde.

Tillströmningen till kontoristjobben motsvarade långtifrån efterfrågan, trots en successiv tillväxt. Lönerna kunde hållas nere, vilket särskilt drabbade kvinnorna. Fram-

*Unga kontorspojkar
på 1930-talet i den då
obligatoriska, strikta
klädseln: kostym, vit
skjorta och slips.*

förallt de stora försäkringsbolagen och bankerna anställde familjeflickor, som kunde bo hemma, och deras löner betraktades mest som "nålpengar".

Lagen om förbud att avskeda gift kvinna kom 1939. På det aktuella företaget och även på andra håll hade man redan tidigare inte avskedat kvinnorna, när de gift sig. Däremot kunde det hända, att lönen sänktes efter giftermålet, eller att man i lönesättningen tog hänsyn till vem kvinnan var gift med. "Fru L är ju gift med en tandläkare, så hon ska väl inte ha så hög lön."

Herrar som talade om att de skulle gifta sig, kunde däremot få påökt på lönen. Man fick också själv be om löneförhöjning.

Före avtalet (1946) fick man gå ner till verkstäl-lande direktören och fråga om högre lön. Man fick gå till direktörens sekreterare, som sedan skulle höra med honom. Automatiskt blev det en del höjningar för dem som låg bra till.

Det fackliga var något skamligt

Allteftersom skarorna av kontorsanställda växte och kontoren blev mer storskaliga, försvann också något av den patriarkaliska omvårdnad av medarbetarna som tidigare

funnits. Trycket att även tjänstemännen måste sammansluta sig fackligt för att kunna hävda sina intressen ökade. Under 1900-talet hade de flesta kontorssammanslutningar som funnits framförallt fungerat som kamrat- och sällskapsklubbar. Lagen om rätten att organisera sig kom 1939. Det gav bl a fart åt TCO.

Försäkringsbolaget bildade fackklubb år 1940. Det hade drivits en intensiv propaganda för att tjänstemännen måste organisera sig för att få "ordning och reda" på de alltför godtyckliga anställningsförhållandena. Till en början var det väldiga stridigheter om man skulle bilda en fackklubb. Kvinnorna protesterade mest, trots att det var de som var de sämst behandlade. Deras bakgrund och uppfostran satt djupt. Det fackliga ansågs som något skamligt, som "ett rött skynke", något liktydigt med socialism. Den fackliga verksamheten rimmade illa med de normer och värderingar som då gällde.

Det var herrarna som tog initiativet. Det borde ha varit en markant anslutning av kvinnor, men det var mest manliga i styrelser och kommittéer . . . Från början var det en enormt negativ reaktion från arbetsgivaren. Vi ansågs som rebeller, samhällsomstörtare. Det ansågs omoraliskt bland

manschettproletärerna. Många var rädda och var utanför, men några i avdelningschefsställning, som folk lyssnade på, gick med. I slutet av 1940-talet började de svänga.

Det första avtalet från 1946 gällde bl a löner, pensionsförmåner, ordinarieskap och reglerade arbetstider.

Diskret klädsel ett outtalat krav

De borgerliga, strikta normer som rådde visade sig bl a i de anställdas klädsel. När kravet på strikt och diskret klädsel så småningom lättades upp, ökade också möjligheterna att kommunicera status och hierarki med kläderna, än som varit möjligt på 1930-talet, då alla klädde sig ganska uniformt.

För herrarna, på vilken nivå det än gällde, var klädkravet mörk kostym, vit skjorta, slips och blankpolerade skor. De unga kontorspojkar, som kanske just slutat skolan, skulle också ha kostym. Konfirmationskostymen fick hänga med tills den var urvuxen. Mamma hemma såg till att skorna varje morgon var rena och putsade.

I samband med konfirmationen 1929, då jag var 14 år, började jag med kostym. Många hade på den tiden skjorta med lösa kragar, t o m celluloidkra-

gar. Nere i arkivet kunde man ta av sig kavajen, men man gick aldrig upp på avdelningarna i skjortärmarna.

Damerna hade dräkt eller kjol, blus eller jumper. Färgerna var diskreta. Mycket grått och svart, även om det inte var lika strängt som på en del banker. En kontorsdam fick framförallt inte klä sig utmanande. Blanka tyger var tabu.

På 1940-talet försökte man här på försäkringsbolaget, liksom på en del andra kontor, att införa speciella kontorsrockar för damerna, men det försöket slog aldrig igenom. Att ha en rock som påminde om fabriksarbete var otänkbart. Man ville trots allt visa sig i civila kläder.

Vi damer skulle ha rockar. Det var obligatoriskt. Det var fula rockar. En mardröm, Fruktansvärt. Vi hade dem ett par år. Vi skulle vara lika. För herrarna var det ej aktuellt.

Luncher och kaffepauser

Att inte ta andra pauser än vid lunchen hörde till spelreglerna. Liksom att vara punktlig och inte lämna arbetet förrän det var klart. Att lämna kontorslokalerna un-

Medhavd matlåda och en kopp te i Centralposthusets lunchrum 1938. Foto Magnusson & Svensson.

der arbetstid var en "dödssynd". Den sociala kontrollen var stor.

På försäkringsbolaget var man tidigt medveten om vikten av att de anställda åt ordentlig lunch. Medan delar av bolaget ännu i slutet av 1920-talet befann sig i andra, mindre lokaler utan lunchrum, så erbjöds de anställda lunch hos portvaktens fru. Tjänstemännen fick riktig lagad mat mot betalning, medan tex springpojken fick gröt, mjölk och ett franska gratis. Portvakten hade ett rum och kök, och så här minns en av kontorsdamerna:

Kamrer och direktör åt i rummet, blev serverade för en krona. Vi flickor satt i köket och fick betala 50 öre. Fick maten upplagd på tallrik.

1935 fick man ett gemensamt lunchrum på det nyare kontoret, och där serverades man i olika matlag. Man hade fasta platser, uppdelat efter både kön och hierarki. De högre cheferna satt i egen matsal, av alla kallad furirmatsalen.

Att dricka kaffe under arbetstid var definitivt förbjudet. En kvarts kaffepaus infördes inte förrän in på 1950-talet, då "smygdrickandet" tagit sådana proportioner, att det inte gick att hålla på något förbud längre.

Chefer, tjänstemän och springpojkar

1930-talets chefsroll var patriarkalisk och auktoritär. Chefen var en fadersgestalt, snudd på gud. Avståndet till de anställda var oändligt och kontakterna få. Kontakterna var formella och gick via mellancheferna. Den som var högste chef visade sig sällan, om det inte gällde ett mindre kontor där han kunde "gå ronden". Chefen levde i ett konkret vakuum, ofta på ett eget våningsplan med en skyddsmur mot omvärlden av vaktmästeri och sekreterare.

Försäkringsbolagets verkställande direktör var, som många av dåtidens företagsledare, en stor personlighet med oinskränkt makt och möjlighet att genomföra sina idéer.

Annonc ur Kontorsvärlden 1920.

Verkställande direktören var dynamisk . . . kunde få folk att jobba. Var av den gamla patriarkiska typen . . . En gång vart tredje år gick han ut på kontoret. Han fanns annars på sitt rum, dit han kallade folk. Det var förfärligt fint att gå in till honom, som att gå in till kungen. Dagen före julafton eller julafton samlades man på första våningsplanet. Där serverades glögg. Verkställande direktören sa några ord. De höga cheferna stod för sig, alla stod i rangordning som en pyramid. Vi (springpojken) längst bort. Respekten var stor. När cheferna pratade med oss blev man nästan stum. De flesta var man rädd för.

Det var stor skillnad på en tjänsteman och icke tjänsteman. Den unge springpojken eller manlige kontorseleven räknades inte som tjänsteman. Däremot alla kvinnliga kontorister, förutom de präglerskor som anställdes i slutet på 1930-talet för maskinpräglingen av adressplåtar. De betraktades som arbeterskor.

Gränserna markerades på olika sätt. En tjänsteman svarade i telefon och hade ett rent kontorsarbete. De som ännu inte var tjänstemän såg upp till dem. En dag var de kanske själva där. Man tyckte tjänstemännen var mer utbildade, och det var något fint.

När bolaget hade fest var det viktigt att det var för tjänstemännen. Gränsen gick vid dem som var i arkiven och gick på stan. Dessa fick istället ett belopp att roa sig för. Första gången fick jag tio kronor. Sedan som tjänsteman (registrator) blev man accepterad. Det markerades så att man kunde prata om "väder och vind". Man kunde falla in i samtalen upp till närmaste avdelningschef.

Respekten för de äldre

Vi satt fyra i samma rum. Det satt en äldre dam framför mig. Man sa fröken M. Hon var snäll men lite barsk. Om hon någon gång pratade så svarade man, men man började inte själv.

De yngre hade stor respekt för de äldre, ibland var de nästan rädda för dem. Det var ofta de äldre som inledde samtalen. På 1930-talet hade det i princip blivit förbjudet med det tidigare oskicket att utnyttja den yngre arbetskraften för privata tjänster.

En springschas var en schas som man kunde skicka för privat bruk. Man vågade inte säga nej till dem som bad om privata ärenden. Rangskillnaden gjorde att man ej sa nej, liksom uppfostran från skolan och hemmet. Man var också rädd att få kicken . . . man visste att 25–30 killar sökte varje jobb. Vaktmästaren kunde sen fråga var man varit. Det tog hus i helsicke om man blev ertappad. Då var man helt utlämnad. Tyckte vaktmästaren om vederbörande gick det bra. Annars var det förbud mot privata ärenden.

Herr Svensson och fröken Andersson

I dag säger alla självklart du till varandra på en arbetsplats. På 1930-talet var det tvärtom. På många av de större kontoren rådde t o m förbud mot att säga du till varandra. En tjänsteman sa du till en springpojke eller kontorselev, men denne fick naturligtvis inte säga du tillbaka, även om ålderskillnaden inte var så stor. En herre ute i samhället kunde inte lägga bort titlarna till en dam, särskilt inte en äldre dam. På arbetet kunde en dam inte lägga bort titlarna med en herre, som ju ofta var överordnad. Resultatet blev att de gick där i många år och titulerade varandra.

Man var fru och fröken. Så småningom blev man du med damerna, med herrarna dröjde det längre. Vi var några som gjorde vandringar på söndagar, och det dröjde innan vi la bort titlarna. För de äldre på kontoret var det nästan opassande att säga du.

Det var mycket ritualer kring titelbortlägg-

Lucia har firats flitigt på våra kontor. Försäkringsbolagets Lucia omgiven av chefer och arbetskamrater, grupperade efter en viss rangordning, i mitten på 1930-talet.

gandet. Så här minns en ung dam hur det var ännu i början av 1940-talet:

Det var en jämnårig som jag gick ut och åt med. Efter ett år sa jag: "Måste vi sitta och frökna varandra?" och fick till svar: "Ja, vi har ju en träff en gång om året, och då brukar vi lägga bort titlarna."

Att arbeta var en hederssak

Är man tjänsteman ska man sköta ett arbete och klara det. Det är en hederssak.

Det förekom inte någon "timpenningsmentalitet" som det kan göra idag. Man arbetade tills uppgiften var slutförd, även om det blev både lördag-söndag och sena kvällar. Obetald övertid var legio. Man ville göra bra ifrån sig. Om den inställningen berodde på rädsla att få sparken eller på intresse för jobbet kan vara svårt att avgöra. Att arbeta var viktigt. "Den som inte arbetar är lat", var en gängse, luthersk åsikt, som var djupt rotad, arbetslöshetstider till trots.

Man var ambitiös, och även arbetsuppgifterna på de lägre nivåerna kunde kännas stimulerande. De var "hantverksmässiga" i jämförelse med de många enahanda arbetsuppgifter, som senare tiders rationaliseringar åstadkommit.

Solidariteten och plikt känslan mot före-

taget och ledningen var stora. Man var inte så många, och på alla nivåer kunde man, om man ville, ha en viss överblick över vad som skedde. Tillvaron var inte heller så anonym. Man visste en hel del om varandra och varandras bakgrund, trots att man kanske inte ens var du.

Att passa tider var viktigt. "Jag har aldrig kommit för sent." "Jag har aldrig varit sjukskriven", säger den generation som var med då. "Vi ställde upp för mycket. Man gick till jobbet även om man inte bort göra det. Pliktkänslan har ibland gått för långt."

Så kom kriget

1930-talet gick in i andra världskriget. Många manliga tjänstemän åkte ut och in i militärtjänsten. De hemmavarande kvinnorna fick chansen att visa framfötterna och göra sig gällande. En kvinna på ett mindre försäljningskontor berättar tex att hon lyckades bli kamrer tack vare kriget. När herrarna var inkallade fick hon också teckna firmans namn. Men hon blev ombedd att skriva sina initialer istället för förnamnet, så det inte märktes att hon var kvinna.

1940-talet innebar stora förändringar. Kriget hade medfört att många av de tidigare sociala skrankorna ute i samhället hade luckrats upp. Det svenska folkhemmet var också på väg in på kontoret.

Interiör från försäkringsbolaget Winterthur i Stockholm under andra världskriget. Någon nämnvärd förbättring av arbetsmiljön har ännu inte skett.

Summary

Office life in the 1930's

In the 1930's office work still offered an attractive alternative in comparison with manual labour. Young boys from working and middle class environments found in it the opportunity for a career leading to a higher social class. For unmarried girls with middle and upper class background office work offered one of the few opportunities for a profession without social degradation.

The office of the thirties was a patriarchal, authoritative environment with strict norms and bourgeois valuations, where the employees compensated for their often poor employment conditions by the variety of their tasks and a certain proximity to the boss and his status.

Apart from differences in social background

between the sexes, men and women also had different educational backgrounds. The men had had chiefly primary, occasionally lower secondary schooling. The women, on the other hand, had usually had eight years at a girls' school or lower secondary school; sometimes even they had matriculated.

The boys generally started as message boys and worked their way up. They had considerable opportunities for internal training and internal recruitment. The women, on the other hand, had little opportunity for advancement for the posts they first "landed up" in. Often, too, they landed up in an office more or less by chance, while the men were generally more purposive in their choice of an office career.